

Amsterdam, 29 Aug 2009

Beste Ronald

Een week of zo geleden ontving^{ik} een brief van het Bisdom Rotterdam, waarin stond dat op 26 juli jl. het vijftig jaar geleden was dat je tot priester werd gewijd. Met dit naam van Vera, feliciteer ik je met dit jubileum. (Enige tijd geleden gaf SHELL jaarlijks een boekje uit waarin een bepaald thema werd behandeld. In 1990 was het thema „getallen“. Ik heb het hoofdstuk over de historische verhandeling over het verschijnsel „jubileum“ voor je gescandeerd.)

We zijn zeer vereerd met de uitnodiging om op 19 September a.s. de eucharistieviering t.g.v. je gouden priesterjubileum en we hebben de uitnodiging aangenomen. Ik verheug me erop om je daar „in persona“ pleuk te wensen en om je in goede gezondheid aan te treffen. Ik las of ik hoorde eens iemand zeggen: „Het enige in het leven dat ik zou willen weten is de plek waar ik zal sterven.“ En daarop zei hij: „Maar die plek ga ik nooit naar toe!“

Wat een ellende roept deze persoon over zich af. Al zijn familie (kinderen, kleinkinderen, etc) vrienden en kennissen overlijden en hij heeft onsterfelijkheid voor zich zelf weten te regelen.

Deze anekdote schrijf ik je met de gedachte

dat met het ouder worden de uren die
nog in je leven toegemeten worden, schaarser
worden. Het dat schaarser wordt, wordt ook
kostbaarder. Tijd, voor ons Stervelingen, is
gelimiteerd i.t.t. een onsterflijke entiteit.

In deze enveloppe ~~stuur~~^{stuur} ik ^{voor} je kopieën
in van knipsels en van een hoofdstuk uit
het Stell Journaal. Met zorg heb ik deze
bijlagen voor je nitzgezocht, omdat ik meen
dat die bij je belanpstelling paansluiten.
Echter, daar leg ik wel beslag mee op
je kostbare uren die jou nu nog gegeven
zijn. De beslissing is aan jou of je ze
al of niet wil lezen.

Mijn verontschuldiging voor de door-
halpen en verbeteringen. Ik schrijf uit
epistel tussen de bedrijven door en
niet in een ivoortoren. Anders gezegd
mijn gedachten gang wordt enkele malen
onderbroken.

Veel groeten, Jan Dijkhof

Joodse en Latijnse origine

Niet alleen degenen die het voorrecht hadden het gymnasium te doorlopen, zullen in het woord 'jubileum' een Latijnse origine ontdekken. De verwantschap met woorden als museum, maximum, lyceum, optimum is evident. Maar trek daar niet al te snel conclusies uit. Ook al vermeldt het Latijns-Nederlandse woordenboek 'iubilare' (toeschreeuwen, juichen, jubelen), de herkomst van het jubelfeest moet toch niet in het oude Rome, maar in de bijbel worden gezocht. Slechts weinigen zullen, alvorens een jubileum te vieren, de bijbel ter hand nemen. Niettemin staat in het Oude Testament nauwkeurig omschreven wat een jubileum eigenlijk is. Men moet dan het Boek Leviticus opslaan, hoofdstuk 25, vers 8 tot 55. Hierin staat minutieus uitgelegd wat een jubileum, of beter gezegd jubeljaar, inhoudt.

Volgens de wet van Mozes is het doel van het jubileum het scheppen van orde op sociaal gebied. De wet bepaalt dat in het jubeljaar de velden onbebouwd dienen te blijven, dat lijfeigenen hun vrijheid herkrijgen en dat onroerend goed aan de oorspronkelijke eigenaar moet worden teruggegeven (tenzij het een huis betreft in een ommuurde stad die buiten het gebied van de Leviëten ligt). Het zijn tamelijk ingewikkelde bepalingen, die hier niet uitgebreid behandeld hoeven te worden, maar het zal duidelijk zijn dat deze wet ervoor zorgde, dat de verkoopwaarde van slaven of land in belangrijke mate bepaald werd door het aantal jaren dat nog restte tot een jubeljaar. Grond kon volgens deze regeling nooit definitief van eigenaar veranderen. "Ook moogt ge de grond niet voorgoed verkopen; want de grond behoort Mij: gij zijt slechts vreemdelingen en gasten bij Mij."

Cap. xxv.

heeft tot die kinderen van Israel ghesproken ende hy hebben den Godro lasteraer ghelept wt den legheer / ende mer steenen doot ghewoepen / ende die kinderen van Israel hebben ghedaen ghelijck die Heere Moysi beuolen hadde.

Wan die hieringe des seuenste iaers / ende van die vrschept des vrschepten iaers / datmen nu egndem iaer heet.

¶ Dat. xxv. Capittel.

Ex. xxv. 14.

Onde die Heere heeft tot Moysen gesproken op den berch vā Sinai / segghende: Spreek tot die kinderen van Israel / ende ghi sult henlieden segghen: Als ghi sult ghecomen sijn in landt dat ick v gheuen sal / soo suldy dat lant laten rusten / ende des Heeren Sabboth houden. Des iaers suldy uwen acker besopen / ende des iaers suldy uwen wijngaert snijde / ende sijn vruchten vergaderen. Maer int seuenste iaer sult des lants Sabboth wesen vā des Heere rusten / her lāt en suldy niet besopen / noch den wijngaert snijden. Al wat die eerde van selso voort bringhen sal / dat en suldy niet maepen / ende dye diuuen der eerster vruchten en suldy niet vergaderen / ghelijck een wijnsnijdinghe / want het is een iaer der lantrusten / maer die sullen v leeden wesen tot eender spijlen / v en uwen knecht / uwer dienstvrouwe / en uwen huerlinck / en den vreemdelinck dye hy v verheert. Alle dat wasser / sal spijse geuen uwen groote vee en cleynen vee.

Dat boeck Leviticus.

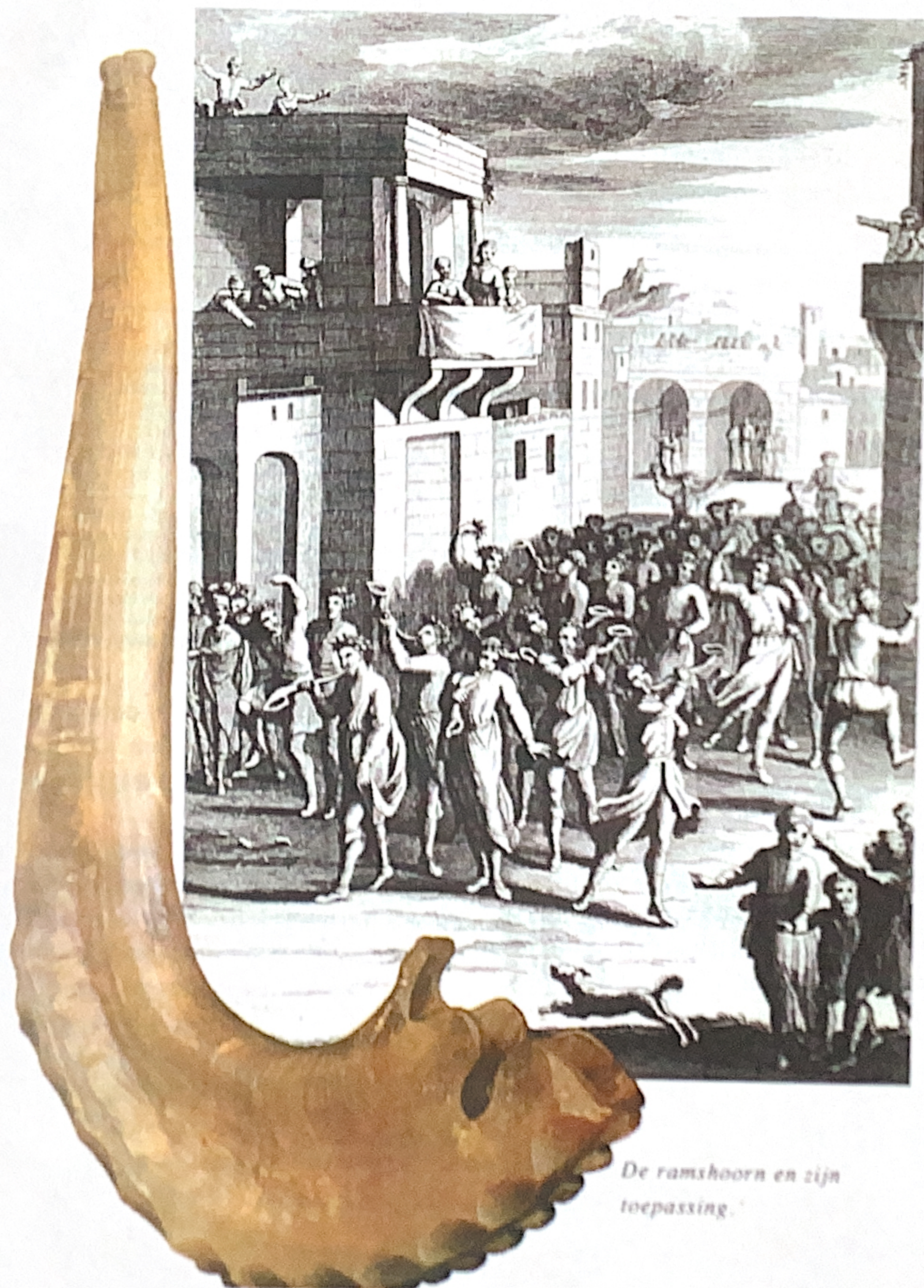
Cap. xxv.

sult op dat achste iaer saepen en die oude vruchten noch eten tot dat neghenste iaer / tot dat dreyneuwe vruchten ghewassen sijn / suldy die oude eten. Het lant en sal oec niet voor ewelick vercocht worden / want ick sijn / en ghi sijt mijn aencoringhen en vreeindelinghen. Ende dattet oec sal alle dat lant dat ghi besit vercocht worden op die voorwaerde van te moghen lossen. Cest sake dat v broeder arin gheworden is / ende sijn deelken erue vercoopt / en sijn naeste maelschap wilt / so mach hy lossen tghene dat die vercocht hadde / maer en heeft hy gheuen naesten en dat hy seluet den prijs vinden en om te lossen / so salmen die vruchten schatten van dien tijt / als hy dat vercocht heeft / ende dattet ouer blijft sal hy den rooper gheuen / ende also sal hy sijn erue wederom ontfanghen. Maer cest sake dat sijn hant soo vele niet vinden en can dat hy den prijs mach wederom gheuen / so sal die rooper behouden dat hy ghecocht heeft / tot dat iubilus iaer / want op dat iaer sal alle vercochte erue weder tot sijnen heere comen / ende tot den eersten besitter. So wie een huyt vercoopt binnen der stadt mueren / dye sal oec hebben dat te lossen / tot dat een iaer ouerleden is / cest dat hy dat niet en lost / ende dattet iaer omme is verlopen / so sal die rooper dat besitten / en sijn naecoringhen inder ewelicheit / ende men en sal

(Lev. 25:23). In elk jubeljaar was men door de wet gedwongen de sociale orde te herstellen. Overigens is de praktische betekenis ervan vermoedelijk slechts gering geweest.

Een jubeljaar werd aangekondigd door op een hoorn te blazen. "Dan moet ge op de tiende dag van de zevende maand bazuingeschal doen klinken; en op de verzoendag moet ge door heel uw land de bazuin laten schallen. Zo moet gij het vijftigste jaar heiligen!" (Lev. 25:9-10). De hoorn waarop geblazen werd, was oorspronkelijk een ramshoorn, in het Hebreeuws een jobêl genoemd. Het vijftigste jaar heette dus eigenlijk jobêl-jaar. In de middeleeuwse, Latijnse bijbel, de zogenoemde Vulgata, was het Hebreeuwse jobêl vertaald als jubilaus. Daarmee

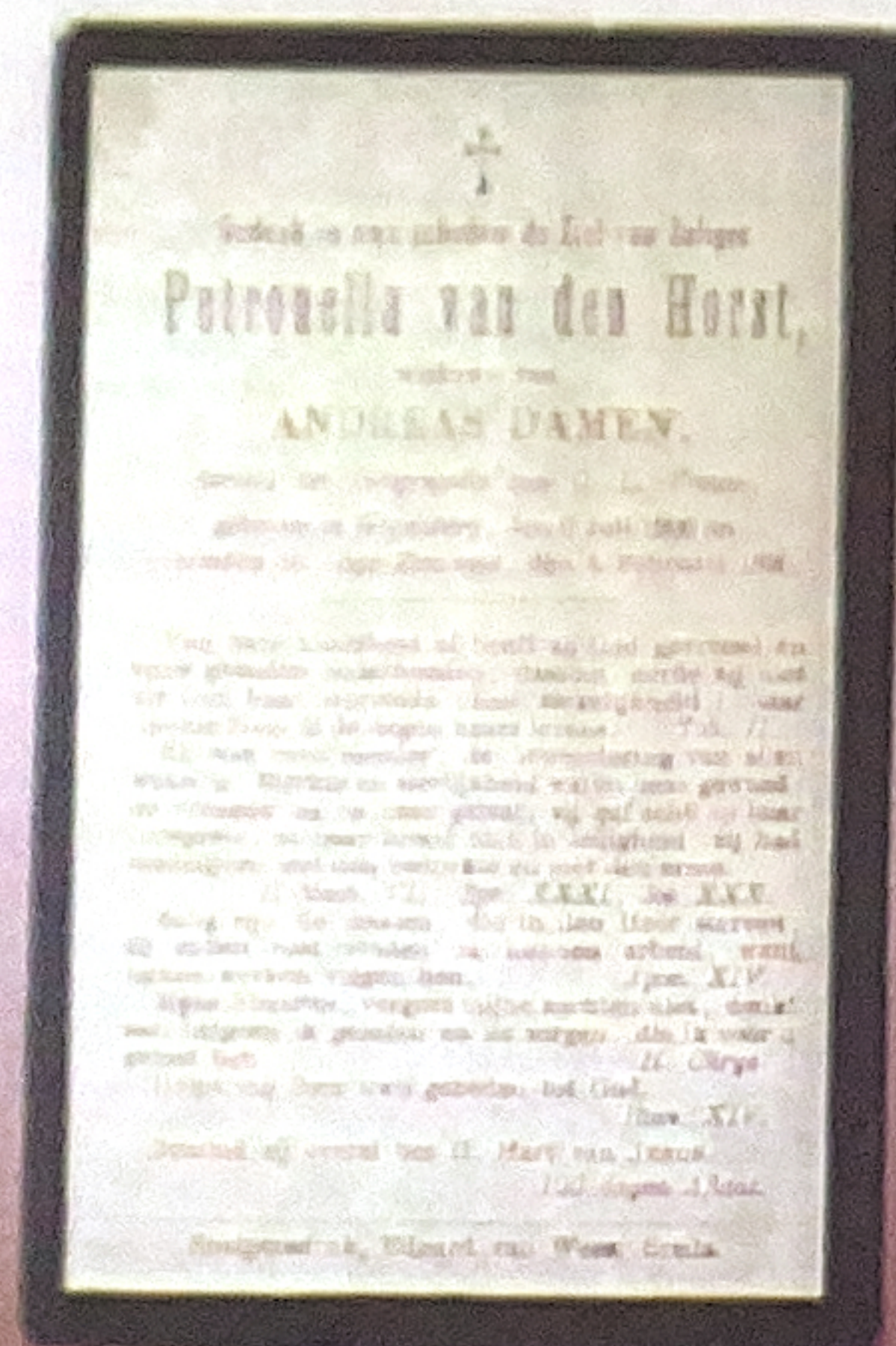
Het Boek Leviticus;
tekstpagina uit een oude
bijbel.

De ramshoorn en zijn toepassing.

zijn we al dicht bij het huidige 'jubileum' gekomen, hoewel er waarschijnlijk eerst nog een tussenstapje is gemaakt via het Franse jubilé. Het woord 'jubilee' heeft lange tijd een eigen leven geleid in de Nederlandse taal. Er bestaat zelfs een uitdrukking: hij heeft het aan zijn been gelijk een boer zijn jubilee. Het betekent dat iemand eraan vastzit, er niet onderuit kan. Het Franse jubilé zou pas in recente eeuwen, volgens Van Dale, zijn verlatijnt tot jubileum. Het woord heeft dus geen relatie met het Latijnse 'iubilare', waarvan wel de Nederlandse woorden jubelen en jubelzang zijn afgeleid. Hoewel op een jubileum uitgebreid kan worden gejubeld, bejubeld en gezongen, ontbreekt een taalkundige relatie. De vervanging van het woord 'jubileum' door de variant 'vreugdefeest' en vervolgens 'jubeljaar' door 'vreugdejaar' zijn taalkundige vergissingen.

Uit het bovenstaande blijkt dat het woord jubileum is afgeleid van het Hebreeuwse woord voor ramshoorn en verwijst naar het joodse jubeljaar. Maar dit verklaart nog niet waarom wij jubilea vieren. Het antwoord hierop vinden we in het jaar 1300. Op dat moment zwaaide paus Bonifatius VIII de scepter over de rooms-katholieke Kerk. Bonifatius was al een bejaard man, zes jaar eerder tot paus gekozen, maar vitaal en voor de duivel niet bang, laat staan voor de Franse koning. Met de soeverein der Franken, Filips de Schone, voerde de paus een verbeterd strijd. Deze strijd kostte geld. Maar dat was niet het enige. Bonifatius VIII was ook een man van adellijke afkomst, gewend aan een vorstelijke leefstijl. Hij had veel geld nodig voor de uiterlijke luister van het pauselijke hof. Bonifatius was bovendien een zeer geleerd man. Zijn kennis van het kerkelijk recht was indrukwekkend. Deze geleerdheid deed hem een zeer

belangrijke bron van inkomsten ontdekken, waarmee de paus zijn hoge leningen kon gaan aflossen: het jubileum.

Aan de basis van het jubileum lag de kerkelijke 'aflaat'. In het katholieke geloof gold aanvankelijk het principe dat een zondaar kwijtschelding kon krijgen van (een deel van) zijn boete door bijvoorbeeld een langdurige vasten of door een verre bedevaart. Geleidelijk werd deze boetedoening verlicht door de zondaar onder meer de mogelijkheid te geven om ter penitentie te bidden en aalmoezen te geven. Anders gezegd: men werd in de gelegenheid gesteld om de boetedoening de vorm te geven van bijzondere, God welgevallige verrichtingen. Al snel kreeg dit een financiële vertaling, namelijk het

Dit bidprentje van 100 jaar geleden bood de mogelijkheid 'een aflaat te verdienen'.

schenken van bepaalde bedragen voor een vroom doel. De hoogte van het bedrag hing af van de ernst van de zonde. De kwijtschelding van de straffen in het leven en na het leven (vagevuur) werd 'aflaat' genoemd. Een volle aflaat was een volledige kwijtschelding. Men verkreeg die bijvoorbeeld door deel te nemen aan een kruistocht. Zo'n volle aflaat werd aanvankelijk slechts bij uitzondering door de kerk verleend en veronderstelde bovendien een oprecht berouw bij de zondaar. Althans, zo was de situatie tot 1300. Maar toen vond Bonifatius VIII het jubileum uit en de aflaat als allereerste jubileum-geschenk.

De paus proclameerde elk eeuwjaar, te beginnen met het jaar 1300, tot jubeljaar. Ter gelegenheid hiervan konden de gelovigen in de heilige stad Rome een volle aflaat verwerven. In grote aantallen stroomden de pelgrims naar de pauselijke residentie, waar ze tot grote geldoffers werden bewogen. De gelovigen twijfelden er niet aan dat het geven van geld aan de plaatsvervanger van God op deze aarde, aan de schatmeester van de oneindige verdiensten van Christus en de heiligen ("theaurus operum supererogatorum"), kortom aan paus Bonifatius VIII, een zeer vrome daad was. In het bezit van een volle aflaat en een reine ziel gingen zij weer huiswaarts.

Op deze wijze voerde Bonifatius het kerkelijke jubeljaar in en maakte hij de Europese beschaving vertrouwd met het verschijnsel 'jubileum'. Het bracht de paus zelf financiële armslag, maar geen geluk. Uiteindelijk werd hem de strijd met de Franse koning noodlottig. Filips de Schone schreef in 1303 eigenmachtig een algemeen concilie van bisschoppen en edelen uit. Tijdens de bijeenkomst in het Parijse Louvre werd de paus wegens ketterij zijn waardigheid

ontnomen. De koning stuurde vervolgens een vertrouweling naar Rome, die Bonifatius gevangen nam. Na twee dagen werd de paus door de inwoners van de stad bevrijd, maar enige weken daarna stierf hij. De rooms-katholieke Kerk kwam hiermee in een ernstige crisis terecht.

Het jubileum zou volgens Bonifatius elke honderd jaar gevierd moeten worden. Maar de stap naar het halve eeuwfeest volgde al 43 jaar later. Op dat moment was Clemens VI paus. Opnieuw verkeerde de Heilige Stoel in een penibele financiële situatie. De politieke aspiraties en weelderige hofhouding kostten meer geld dan de pausen zich konden veroorloven. Clemens VI was een 'grand seigneur', voortgekomen uit het chique Franse hofleven. Hij wilde regeren als een groot vorst. "Mijn voorgangers wisten niet hoe men paus moet zijn", verklaarde hij. Gasten werden met geschenken overladen, want "niemand mag onbevredigd van een bezoek aan de paus heengaan". Deze nobele levenswijshouding kostte zeer veel geld. Bovendien klopte de Franse koning nooit tevergeefs aan voor een lening. De financiële positie van de paus werd zeer wankel, terwijl er ook felle kritiek kwam op de zeer vrije levenswandel van Clemens. De Westerse wereld had te lijden onder pestepidemieën, waarvoor menig criticus een zondige Kerk en in het bijzonder de zondige paus verantwoordelijk stelde. In deze spannende tijd bepaalde Clemens VI dat voortaan elk vijftigste jaar een jubeljaar zou zijn, te beginnen met 1350.

Ruim een eeuw werd het ritme van halve eeuwen gerespecteerd, totdat in 1470 paus Paulus II de periode opnieuw verkortte. Een jubileum viert men sindsdien elke 25 jaar, startend in 1475. Daarmee hadden de jubeljaren hun vaste tijdstippen gekregen.

Natuurlijk kon een paus altijd een buitengewoon jubeljaar afkondigen, maar reguliere jubeljaren vonden slechts elke kwart eeuw plaats. Deze gewoonte werd alom overgenomen. Toch kwam ook het twaalfeneenhalfjarige jubileum in zwang. Dat is niet het gevolg van een pauselijk initiatief, maar – zoals men zegt – een uitvinding van de 'paterkes en nonnekes'.

Niet vanuit het Romeinse maar vanuit het roomse Rome is het jubileumjaar in de Westerse beschaving terechtgekomen. Anders dan het woord doet vermoeden, zijn de oude Romeinen dus niet de uitvinders van het jubileum. Wel hebben ze het lustrum ingevoerd. Aangezien tegenwoordig niet altijd een scherp onderscheid wordt gemaakt tussen

15^E LUSTRUM
VH DELFTSCH STUDENTENCORPS
 VAN 30 JUNI T/M 3 JULI
 1 JULI LAGAWEDSTRIJDEN
 2 EN 3 JULI OPENLUCHTSPEL OP DE MARKT
DE TORENBESTORMER
 GESCHREVEN DOOR HERMAN TEIRLINCK
 REGIE VAN J. DE MEESTER J.
 MUZIEK VAN E. W. MULDER

STILLARNDUTZER HAAG.

jubilea en lustra, kan dit een bron van verwarring zijn. Een lustrum vond in het oude Rome elke vijf jaar plaats. Dan werden door de Romeinse volksvergadering twee censoren gekozen. Censor was de hoogste ambtelijke waardigheid in de Romeinse republiek. De censoren werden voor achttien maanden benoemd en moesten een vermogensschatting van de burgerij uitvoeren op grond waarvan de belastingheffing, militaire dienst en klassenindeling plaatsvonden. Daarbij werd niet alleen naar geld gekeken, maar ook naar zedelijk gedrag, speciaal waar het leden van de senaat of van de ridderstand betrof, want zij konden eventueel uit hun stand worden verwijderd. Daarin ligt overigens het raakvlak met de hedendaagse betekenis van het begrip censuur. Aan het einde van hun ambtstermijn brachten de censoren een zoenoffer voor het heil van de staat, in het Latijn een lustrum genoemd. Dit offer bestond uit een 'suovetaurilla', dat wil zeggen een varken ('sus'), een schaap ('ovis') en een stier ('taurus'). De gewoonte om een lustrum te vieren is, anders dan het jubileum, niet tot ons gekomen via Bijbel en R.-K. Kerk, maar door het lezen van de klassieke schrijvers, ergo via de schoolbanken. Ondanks dit historische verschil wordt tegenwoordig niet steeds een onderscheid gemaakt tussen jubilea en lustra. Het zal niettemin duidelijk zijn dat een jubileumgeschenk iets heel anders is dan een zoenoffer ter gelegenheid van een lustrum. Trouwens, suovetaurillae zijn als afscheidscadeau sowieso niet erg populair meer.